

Linnut

vuosikirja 2009

Linnut

Vuosikirja 2009

Linnut-vuosikirja on kerran vuodessa ilmestyvä suomalaisen linnustonseurannan, lintututkimuksen ja -suojelun vuosikirja.

Julkaisija

BirdLife Suomi ry

Yhteistyössä

Luonnontieteellisen keskusmuseon eläinmuseo ja Suomen ympäristökeskus

Kustantaja

BirdLife Suomi ry

PL 1285

00101 Helsinki

Puh. (09) 4135 3300

Faksi (09) 4135 3322

Toimitus

Tapio Solonen

(Vastaava)

Taitto

Esa Lammi

Englannin kieli

Annika Forsten

Toimituksen osoite

Linnut-vuosikirja

BirdLife Suomi ry

PL 1285

00101 Helsinki

Painopaikka

Painorauma Oy

Rauma 2010

Painos

2100 kpl

ISSN 1455-674X

Kansi: Helsingin (= valkuposkihanhi islanniksi) *Branta leucopsis* aluevaltaukset Itämeren piirissä jatkuvat. Kuva: TAPIO SOLONEN

Linnut-vuosikirja (The yearbook of the Linnut magazine) is published by BirdLife Finland in cooperation with Zoological Museum, University of Helsinki, and the Finnish Environment Institute.

Subscriptions: BirdLife Finland, P.O. Box 1285, FI-00101 HELSINKI.

Linnut-vuosikirja (tidskriften Linnuts årsbok) är utgiven av BirdLife Finland och Zoologiska Museet, Helsingfors Universitet och Finlands Miljö Central. Prenumerationer: BirdLife Finland, Box 1285, FI-00101 HELSINGFORS.

Vuosikirjaan viitataan seuraavasti: Kirjoittaja, K. 2010: Artikkelin nimi. – Linnut-vuosikirja 2009:xx–xx.

Sisältö

3 Pääkirjoitus

Sääkatsaus

4 Säävuosi 2009

Martti Heikinheimo

Harvinaisuuksia ennen muuta

6 Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 2009 harvinaisuushavainnot

Aleksi Lehikoinen, Tapio Aalto, Pekka J. Nikander, Jyrki Normaja, Visa Rauste, Kari Soilevaara & William Velmala

17 Pikkuharvinaisuuksien esiintyminen Suomessa vuonna 2009

Eelis Rissanen, Pirkka Aalto, Kimmo Järvinen, Petteri Lehikoinen & Pertti Renvall

Vuoden lintu

28 Vuoden 2008 linnut – naurulokki ja pikkulokki

Esa Lammi

Uhanalaisten lajien seuranta

36 Uhanalaiset ja harvalukuiset lintulajit Suomessa 2008

Pertti Koskimies & Teemu Lehtiniemi

43 25 vuotta kiljuhanhien kevätmuuttoseurantaa Oulun seudulla

Juha Markkola

51 Suomen valkoselkätikat 2007–2009

Timo Laine

56 Suomen sääkset 2009

Pertti Saurola

60 Peltopyyn viimeaikaiset esiintymisen ja runsauden muutokset Suomessa

Juha Tiainen, Jukka Rintala & Tuomas Seimola

64 Sinipyrstön 60 vuotta Suomessa – rariteetista ilmentäjälajiksi

Ari Rajasärkkä

Valtakunnallinen linnustonseuranta

72 Suomen valkuposkivanhanhikanta jatkaa kasvuaan

Veli-Matti Väänänen, Jarmo Laine, Esa Lammi, Teemu Lehtiniemi, Veli-Matti Luostarinen & Markku Mikkola-Roos

78 Petolintuvuosi 2009 – monien ennätysten vuosi

Juha Honkala, Heidi Björklund & Pertti Saurola

90 Siemen- ja marjalintujen runsaus Suomessa erilaisina puiden satotalvina 1957–2009

Aleksi Lehikoinen, Risto A. Väisänen & Tatu Hokkanen

100 Lintujen saapumisajat ja niiden muutokset – harrastaja-aineistot avainasemassa ilmastonmuutoksen vaikutusten tutkimuksessa

Esa Lehikoinen & Kalle Rainio

112 Sisämaan seurantapyynti: kannankehitys- ja poikastuottoindeksit 1987–2009

Markus Piha & Jukka Haapala

118 Suomen lintuasemien toiminta vuonna 2009

Markus Lampinen (toim.)

128 Rengastusvuosi 2009

Jari Valkama & Kalle Rainio

Muita linnustotutkimuksia

137 Lounais-Lapin soiden pesimälinnusto 1976–2009

Pentti Rauhala

146 Suurten eteläsuomalaisten peltoalueiden pesimälintujen tiheydet

Juha Tiainen & Tuomas Seimola

Kosketus todellisuuteen

Tapio Solonen

Linnut-vuosikirjan sisällöstä leijonan osan haukkaavat seurantatutkimukset ovat menetelmiltään mahdollisimman pitkälle vakioituja pitkäaikaishankkeita, ns. "ikuisuusprojekteja", joita tehdään "toistaiseksi" – ilmeisesti niin kauan kuin koottavilla tiedoilla katsotaan mahdollisesti olevan jossakin yhteydessä jokin käyttöä. Tästä johtunee, että monia pitkäaikaisseurantoja näyttää vaivaavan tietynlainen hapuileva päämäärättömyys. Vapaaehtoisuuden perustuvissa seurannoissa myös aineiston keruun vakiointi on vaikeata: seurantoihin osallistutaan niin kauan kuin intoa ja kuntoa riittää, mutta aatteen hehkun ja kykyjen hiipussa siirrytään helposti telakalle sen enempää seurannan jatkuvuudesta murehtimatta. Luonnollinen poistuma korjaa luonnollisesti aikanaan uhrautuvaisimmankin yhteiseen hiiheen puhaltajan. Seurantojen järjestäjien olisikin entistä enemmän kiinnitettävä huomiota työn motivointiin ja jatkuvuuden vaalimiseen. Olisi pohdittava, kuinka pitkälle palautteeksi tarkoitettut seurantaraportit ja niissä annettu nimetön kiitos riittävät. Vain harva haluaa piiloutua anteeksipyyttävästi nimimerkin "Anon" taakse. Moni haluaa tulla muistetuksi, toisille kuitenkin riittää, että tässä elämässä on "kiivaa", ja joku muu haluaa vähän molempia. Eikä siinä mitään. Kaikki voivat näistä itsekäistä pyyteistään huolimatta olla hyödyllisiä myös seurantojen tavoitteiden kannalta. Jos seurantoihin osallistumalla teemme vielä jokin luonnon hyväksi, ainakin luonto "kiittää".

Vapaaehtoisia avustajia on helppoa houkuttella mukaan niin kauan, kun työ on itse itsensä palkitsevaa, ja varsinkin kun annetaan ymmärtää, että on etuoikeus osallistua kyseiseen maailmaan, isänmaata tai ainakin yleistä etua palvelemaan hankkeeseen. Tässä leikkissä avustajan asemaa voidaan kuitenkin usein luonnehtia luokkatietoisilla, jopa rasisilla ilmaisuilla. Kaikki on siitä huolimatta hyvin, jos osapuolet ymmärtävät ja hyväksyvät tilanteen, ja vielä paremmin, jos joku saa siitä vielä tyydytystä. Näin "ilmaisia" seuranta-aineistoja onkin kerätty jo sukupolvien ajan "hyväntahtoisten hölmöjen" tuhansien työpäivien kustannuksella. Aineistoja on noin sananlaskunomaisesti jo "vaikka muille jakaa". Kuitenkaan niiden yleinen käyttö ei jostain syystä tunnu olevan kovin yleistä. Tiedot aineistojen tekijänoikeuksista ovat epäselviä, eikä niitä erityisemmin markkinoida julkisuudessa. Joskus jopa tuntuu, että yhteisin ponnisteluin kootut aineistot päätyvätkin pääasiassa vähemmän julkisiksi nojatuoleiksi.

Havaintojenkoontijärjestelmä Tiiran käyttöoikeussopimuksessa todetaan, että "palveluun kerääntyvän aineiston omistusoikeus, rajoittamaton vastikkeeton käyttöoikeus ja tekijänoikeudet

Suoraotsainen joutsen *Cygnus cygnus* ja muut suuret menestyjät herättävät usein ristiriitaisia tunteita. Kuva: TAPPIO SOLOINEN

kuudet kuuluvat BirdLife Suomen jäsenyhdistyksille." Yhdistykset voivat siis hyödyntää itse ja/tai tarjota aineistoa eri asiayhteyksiin kuten kaavoituksen tueksi, yksittäistä lajia koskeviin tutkimuksiin tai pesimälintulajien levinneisyyttä kartoittavaan atlakseen. Valtakunnalliset seurantahankkeet ja selvitykset antavat helposti harhaanjohtavan mielikuvan yhteistyöstä, jossa kullakin osallistujalla säilyy työmäärää vastaava oikeus lopputulokseen. Toisaalta sen "edun" varjolla, että saa osallistua avustajana johonkin hankkeeseen, saatetaan edellyttää osallistumista johonkin toiseen hankkeeseen. Näin käy ainakin, jos haluaa rengastaa petolintuja. Rengastajan vähintäänkin edellytetään luovuttavan rengastustietojen lisäksi myös kaikki muut petolintuhavaintonsa valtakunnallisen seurannan käyttöön. Yleensä tämä tarkoittaa paljon pelkkää rengastusta suurempaa työpanosta. Vastaan voi tulla myös tekijänoikeudellisia ongelmia, jos rengastaja haluaakin ensisijaisesti käyttää suurin uhrauksin kokoamaansa aineistoa itsekäästi omiin tarkoituksiinsa.

Seurantatutkimukset tuottavat joka tapauksessa vuosien varrella mittavia aineistoja. Joskus aineistojen kokoajat onnistuvat halutesaan myös käyttämään aineistojaan tai peräti hyödyntämään tavalla tai toisella laajemman hankkeen yhteistä aineistopääomaa. Aineistojen kokoajat voivat kuitenkin myös jäädä lopulta nulemaan näppejään etuoikeutettujen ideanikkareiden päästessä puhaltamaan aineistopotteista mitä ihmeellisimpiä tuloksia, pahimmassa tapauksessa ilman minkäänlaista näppituntumaa siihen verennakuihseen, pihkantuoksuiseen tai muuten väkevästi aistittavaan todellisuuteen, mistä aineisto on peräisin. Nykytieteen mallien maailma järkeviä

päätöksiä tekevine luontokappaleineen (jotka eivät edes ole "viisaita ihmisiä") alkaakin pelottavasti muistuttamaan videopelien virtuaalitodellisuutta.

Vuodet eivät ole veljeiksi, mutta vuosien saatossa yksittäisten vuosien poikkeamat eivät varmaankaan ole pitkäaikaisten seuranta-aineistojen mielenkiintoisinta antia, eikä vuosienvälinen tarkka paremmuusjärjestys välttämättä jaksaa pidemmän päälle kiinnostaa muita kuin ehkä kaikkein kilpailuhenkisimpiä uranuurtajia. Vuosikymmenten uurastuksen jälkeen kertyneet aineistot mahdollistavatkin entistä monipuolisemman raportoinnin. Aineistojen jatkokäsittelyä helpottavia ja tehostavia menetelmiä ja osaavia tekijöitä tuntuu nykyään myös kehittyvän kuin sieninä sateella. Niinpä ei liene kohtuutonta odottaa, että jäljellä olevat rippeet maastossa vuosikausia epäitsekäästi raataneista ja hyväksikäytetyistä vanhoista sukupolvista saisivat ainakin sivusta seurata työnsä todellisia hedelmiä kuin kettu pihlajanmarjoja. Näin tietysti innostetaan myös uusia polvia entistä mittavampiin ponnisteluihin yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Palautteeksi tarkoitetuista raporteista vastaavien tulee kuitenkin muistaa lukijakuntansa ja esittää asian kaikkien osapuolten ymmärtämällä kielellä. Kaikkien hankkeiden edellisestä kaudesta ei välttämättä tarvitse raportoida vuosikirjassa seuraavana keväänä vain yksi helmi vuosien nauhaan lisäten. Monesti on mielenkiintoisempaa, jos aihetta käsitellään harvemmin, vaikkapa parin kolmen vuoden välein. Näin raporttien valmistumiseen liittyvät, väistämättömiksi osoittautuneet aikatauluongelmat helpottuvat ja raportteihin saadaan helpommin myös kaivattua syvyyttä ja uutuudenviehätystä.